

РОЛЬ ВОЛИНСЬКОГО ЦЕНТРАЛЬНОГО МУЗЕЮ У ПОШИРЕННІ АГРОНОМІЧНИХ ЗНАНЬ НА ВОЛИНІ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

***Анотація.** Розкрито значення створення при Волинському центральному музеї Центрального сільськогосподарського музею для розвитку наукових досліджень в аграрній сфері. Визначено роль музеїв у поширенні агрономічних знань та прогресивних методів ведення сільського господарства серед широких верств населення Волині.*

***Ключові слова:** музей, пересувна виставка, експозиція, Товариство дослідників Волині, сільськогосподарські знання, селяни.*

Виклад основного матеріалу. У розвитку музейної справи на Волині помітну роль відіграло Товариство дослідників Волині. Це відомий осередок вивчення природи, господарства, історії, культури, етнографії краю на початку ХХ століття. Товариство у 1901 р. прийняло у своє відання музей, що існував при Житомирській публічній бібліотеці з 1865 р. За клопотанням членів Товариства музей став самостійною установою — Волинським центральним музеєм. Діяльність цієї музейної інституції давно стала предметом дослідження науковців. Особлива увага зверталася на заснування музею, розгортання роботи різних його відділів, на внесок окремих членів Товариства дослідників Волині у формування експозиції музейного закладу, на організацію і проведення музеєм етнографічних досліджень та досліджень археологічної спадщини Волині тощо. Метою даного дослідження є аналіз

діяльності музею у сфері формування і поширення агрономічних знань на Волині на початку ХХ ст.

Як відомо, музей при Товаристві дослідників Волині від початку свого існування мав чотири відділи: природничо-історичний, антропологічний, економічний та історичний. Згодом, зважаючи на значне поповнення колекцій музею, виникла потреба у створенні підвідділів. Так в природничо-історичному відділі оформились геологічний, мінералогічний, ботанічний, зоологічний підвідділи, а в економічному — підвідділ побутової економіки, сільського господарства, ремесла, торгівлі та інші [4, с. 157]. У 1912 р. у Житомирі при Волинському центральному музеї на кошти земства було створено Центральний сільськогосподарський музей, що створювало сприятливі умови для формування та поширення агрономічних знань у краї.

Важливим напрямом діяльності Волинського центрального музею була організація наукових експедицій або екскурсій, під час яких здійснювалося різнопланове вивчення окремих повітів Волинської губернії та збір матеріалів для експозиції. За результатами експедицій складався «Отчетъ о деятельности Общества Изследователей Вольни и Вольнскаго Центрального Музея» [6, с. 90]. Підсумком наукових розвідок дослідників Волині стали також 14 томів наукових праць «Труды Общества Изследователей Вольни», що регулярно виходили в перші десятиліття ХХ століття [3, с. 28]. Високий рівень наукової роботи музею і Товариства підтверджують активні зв'язки з іншими науковими установами та редакціями наукових видань. У сфері аграрних наук це були зв'язки з редакціями журналів «Хозяйство», «Почвоведение», «Вестник Русского Общества Пчеловодства», Київським товариством дослідників природи при університеті св. Володимира, Товариством Подільських дослідників природи, Імператорським Товариством Акліматизації, Товариством дослідників природи при Харківському університеті [6, с. 90].

Усі ці заходи сприяли поширенню природничих, агрономічних знань серед наукового загалу. Проте найбільшою видається заслуга і Товариства дослідників Волині, і Центрального сільськогосподарського музею в популяризації агрономічних знань серед широких верств населення, передусім серед селянства.

Прикладне значення для розвитку сільського господарства мали дослідження, спрямовані на вивчення фауни гексапод, виявлення шкідників, а особливо розробка рекомендацій по боротьбі з шкідниками. В цьому напрямку працювали В. Ксенжопольський та Ф. Ксенжопольський, Р. Блекер, І. Михайлов та інші дослідники. Вивченням флори Волинського краю займалися С. Бржозовський, О. Бржозовська, Р. Собкевич, М. Копачевська інші. Так Р.Собкевич зібрав і передав музею гербарій Волині. [6, с. 91]. Науковці не тільки формували, але й популяризували природничі, агрономічні знання серед населення.

Цей напрям роботи науковців був надзвичайно актуальним у Волинській губернії, яка на початку ХХ століття залишалася аграрною. Селянське господарство знаходилося на низькому рівні розвитку. Спроби підвищити ефективність сільськогосподарського виробництва шляхом впорядкування селянського землеустрою (створення хутірських та відрубних господарств) виявилися малоефективними, оскільки населення прагнуло зберегти старі методи і прийоми ведення господарства за нових умов та форм землекористування. Окремі приклади запровадження хутірськими господарствами нових методів і прийомів господарювання були зафіксовані повітовими комісіями землеустрою у 1908 році [1, арк. 170]. Однак через відсутність знань, спеціального керівництва вони не дали очікуваного результату. Гальмуючи продуктивність землеробської праці, вони викликали розчарування селян у нововведеннях. За таких умов особливо гостро постає проблема поширення сільськогосподарських знань серед селянства, надання агрономічної допомоги населенню.

Вирішення цього питання в губернії покладалося передусім на сільськогосподарські школи та позашкільні сільськогосподарські курси і читання. Проте зважаючи на низький рівень грамотності серед селян Волині, провідну роль у справі масового поширення сільськогосподарських знань відігравали саме музеї. Музеї пропонували найбільш наочну і доказову інформацію порівняно з іншими методами поширення знань.

Великою популярністю користувалися пересувні музеї-виставки. Перша на Волині пересувна виставка була організована губернським агрономічним відділом у травні 1911 р. У її складі були відділи бджільництва, тваринництва, садівництва, городництва. За час перебування в межах Новоград-Волинського та Житомирського повітів виставку відвідало більше 2000 осіб [5, с. 31.].

Успіх виставки виявився не лише у кількості відвідувачів, але й у зацікавленні селян до бесід і пояснень спеціалістів, їх практичних консультацій.

Інвентар пересувних музеїв ілюстрував лише найважливіші теми науково-практичного характеру, зокрема: 1) ґрунт і його обробіток; 2) значення посівного матеріалу; 3) значення способів посіву; 4) застосування мінеральних добрив тощо [5, с. 8]. Використовуючи наочне обладнання лектор просто, доступно і демонстративно висвітлював конкретну тему. Пересування такого музею по району тривало протягом місяця після весняних робіт і протягом місяця після збору урожаю.

Потреби пересувних та районних музеїв в наочності забезпечував Центральний сільськогосподарський музей. Музей мав досить повну колекцію шкідників (близько 400 штук), малюнки і діаграми по хмелярству (10 штук), геологічні розрізи (12 штук), а також невелику колекцію ґрунтів (близько 200 зразків), досить повну колекцію гірських порід і корисних копалин (до 1000 зразків), надіслані до музею Товариством дослідників Волині, та колекцію

зразків культурних сільськогосподарських рослин (до 100 штук), складену з кращих матеріалів господарств Волинської губернії, і колекцію насіння [2, арк. 2]. Формування музейних фондів відбувалося завдяки передачі їм приватних колекцій членів Товариства дослідників Волині. Так Павло Тутковський передав до музею значну частину особистих колекцій гірських порід, мінералів, ґрунтів [3, с. 28.].

Вже на початковому етапі свого існування музей надав значну допомогу земським сільськогосподарським курсам для дорослих селян своїми колекціями та обладнанням, а також прийняв велику кількість відвідувачів. Крім центрального, протягом 1912 р. було влаштовано 6 постійних сільськогосподарських музеїв і організовано 12 сільськогосподарських виставок [2, арк. 47].

Аналізуючи роботу сільськогосподарських музеїв початку ХХ ст. на Волині з точки зору сучасного музеєзнавства, можемо говорити про її інтерактивність. Адже ці музеї виступали не просто сховищами музейних предметів і науково-дослідними осередками. Вони інтегрувалися в навколишнє середовище, вони забезпечували взаємодію, діалог фахівців і відвідувачів, вони застосовували диференційований підхід до різних категорій відвідувачів. Усе це є виявом інтерактивності науково-освітньої роботи музею.

Отже, і Товариства дослідників Волині, і Волинський центральний музей та Центральний сільськогосподарський музей, що утворився при ньому, зробили великий внесок у розвиток і поширення агрономічних знань у краї на початку ХХ ст. Збираючи в ході наукових екскурсій чи експедицій матеріали, пам'ятки для формування експозиції музею, публікуючи наукові статті вони реалізували науково-дослідну функцію. Не менш важливою, з огляду на запит суспільства в умовах Волинської губернії початку ХХ ст., видається просвітницька функція. По суті музей виконав соціальну місію популяризуючи агрономічні знання серед широких верств населення, передусім серед селянства. Пересувні та районні музеї забезпечили гостру потребу сільських громад у поширенні сільськогосподарських знань та наданні агрономічної допомоги населенню.

Література та джерела

1. Державний архів Житомирської області (Далі ДАЖО). — Ф. 352. — Оп.1. — Спр.7.
2. ДАЖО. — Ф. 352. — Оп.1. — Спр.30.
3. Костриця М.Ю. Товариство дослідників Волині крізь призму ХХ століття / М.Ю. Костриця // Краєзнавство. — 2000. — № 1. — С. 26-31.
4. Кушпетюк О. 150 років із часу заснування першого музею Волині / О.Кушпетюк // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки Історичні науки. — 2015. — № 7. — С.156-161.

5. Обзор агрономических мероприятий Волынского Губернского Земства за 1911 год. — Житомир, 1912.
6. Тарногурська К.А. Товариство дослідників Волині: діяльність та напрями дослідження (1900-1920 роки) / К.А. Тарногурська // Молодий вчений. — 2014. — № 10. — С. 89-92.

— o —